

Ключевые слова: взаимодействие, передшкольное образование, преемственность, непрерывность.

Kovshar O. V. Formation of Personality Child during Interaction Preschool, Peredshkilnoi And Primary Education

In this article the author reveals the meaning of pre-school education and its links with the processes of continuity, cooperation, continuity. Also justifies the relationship links pre-school, pre-school and primary education.

Key words: interaction peredshkilna osvita,, continuity, continuity.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Ліннік О. О.

УДК.37.018

Т. В. Лопухіна

**ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Зміни, які відбуваються в усіх сферах життєдіяльності сучасного українського суспільства, не залишили осторонь і систему освіти та виховання, визначивши одним із провідних напрямів її розвитку побудову в Україні національної системи освіти і виховання, що передбачає глибоке оволодіння молодим поколінням українців знаннями з історії рідного народу, надбаннями його культури, духовністю, народною мудрістю, яка знайшла своє втілення в народних звичаях, традиціях, обрядах, нормах моралі.

Сьогодні приділяється велика увага проблемам виховання у молодого покоління високих духовно-моральних цінностей, притаманних українському народу. Однак зміни, які відбуваються в українському суспільстві останнім часом, негативно впливають на свідомість молоді: культ грошей, жорстокість, засмічення мови лайливими словами. Всі ці та інші негативні фактори змушують нас активніше шукати шляхи до виправлення ситуації, яка склалася. Одним із факторів, що, на нашу думку, допоможе протистояти шкідливим впливам на підростаюче покоління чуждих українському народові духовно-моральних орієнтирів може стати формування в них національної свідомості. І тому, проблема формування національної свідомості підростаючого покоління це окремий напрямок, що заслуговує уваги.

Мета – з'ясувати основні теоретичні положення проблеми формування національної свідомості, на які необхідно спиратися у роботі з дітьми початкової школи.

Серед праць зарубіжних філософів різних напрямків, які вивчали проблематику національної свідомості, необхідно виокремити Г. Гегеля, Й. Гердера, М. Монтеня, Б. Рассела, Е. Сміта, А. Тойнбі.

Проблемам створення концептальних положень національного виховання підростаючого покоління присвятили свої дослідження Вишенський О., Злюк В.В., Клепар М.В., Кузь В.Г., Москалець В.П., Паламарчук Л.Б., Руденко Ю.Д., Сергійчик З.О., Сеульський Р.П., Стельмахович М.Г., Чорнобай В.С. та інші вітчизняні науковці.

Значний внесок у дослідження проблеми формування національної свідомості сучасних українців належить Ю. Бадзьо, Г. Касьянову, Л. Костенку, Ю. Римаренку.

З метою визначення сутності поняття національної свідомості вважаємо за необхідне звернутися до аналізу родового поняття “свідомість”, його педагогічного потенціалу.

Педагогічна концепція В.Сухомлинського ґрунтувалася на діалогічному, суб'єкт-суб'єктному спілкуванні вчителя й учня, що характеризувало нові риси розвитку педагогічної свідомості. На жаль, засилля комуністичної ідеології на той час, тиск на школу різних політичних владних структур не дало можливості для утвердження ідей педагога-гуманіста в широкому освітньому просторі, перетворивши їх на декларативні гасла.

У педагогічній літературі 60-70-х років ХХ століття свідомість розглядалась, у першу чергу, як методологічна, філософська категорія і вже потім – як психічний процес, який визначав здатність людини до усвідомлення певної інформації. У своїй монографії, присвяченій формуванню педагогічної свідомості, С. Днепров [59, с. 50] підкреслює важливий момент у динаміці розвитку поглядів на сутність педагогічної свідомості – в освіті свідомість і, перш за все, її провідна властивість – усвідомленість, розглядалась у якості чинника перетворення потреб у інтереси, а інтереси – в усвідомлені збудники навчальної діяльності – мотиви (Л. Божович, П. Якобсон).

У дидактиці свідомість також пов'язувалася тільки з навчанням, тобто активною діяльністю учня. У свою чергу, педагог повинен володіти усвідомлено засвоєними знаннями. Паралельно з таким трактуванням свідомості в педагогіці розвивався принцип свідомості й активності учнів у навчальній діяльності при керівній ролі вчителя (Б. Єсіпов, А. Данилов, Л. Занков). Так у освіті утверджувався принцип єдності свідомості й діяльності.

Загальні тенденції розвитку педагогічної (професійної) свідомості будуть окреслені більш чітко, якщо звернутися до аналізу зарубіжного досвіду вивчення цієї проблеми. Зокрема, в США дослідження ґрунтувалися на ідеї створення умов для особистісної реалізації педагогів. Причому

підкреслено прагматичній, яка походить від Дж. Дьюї. „Персоналісти”, зокрема, А. Маслоу протиставляли звернення до теоретичних орієнтирів. Для розуміння процесу становлення педагогічної свідомості вони використовували психодинамічні й феноменологічні концепції.

Методологічною базою для розвитку феноменологічного напрямку в дослідженні педагогічної свідомості стала феноменологічна психологія К. Роджерса, теорія самоактуалізації А. Маслоу, теорія конструктів Д. Келлі. Педагогічну свідомість вони розглядали, переважно, в гносеологічному плані – у вигляді „індивідуальної” теорії пізнання, яку вчитель вибудовує впродовж усього професійного життя, що дозволяє прогнозувати й структурувати педагогічну дійсність. На їхню думку ядром індивідуальної гносеології стає так зване „феноменальне я”, що складається зі сприйняття, оцінки й аналізу людиною свого місця в світі. Докорінна різниця феноменологічного напрямку порівняно з іншими напрямками дослідження полягає, на нашу думку, у визнанні провідної ролі індивідуальної філософії для сприйняття, осмислення й прогнозування результатів діяльності. Цей напрям близький логіці нашого дослідження, оскільки підкреслює роль суб’єктної активності свідомості в організації педагогічного процесу, допомагає визначити параметри моделі педагогічної свідомості вчителя, орієнтовані в площині його внутрішнього світу як унікального й самоцінного. Отже, цінність суб’єктного підходу не викликає сумнівів, оскільки дозволяє більш повно, урахувавши ціннісні установи, смисли й значення педагога як складові педагогічної свідомості, визначити ефективність його діяльності й перспективи професійного саморозвитку.

Узагальнюючи викладене вище, можна зазначити, що в зарубіжних країнах склалася принципово нова стратегія педагогічної освіти, яка полягає у формуванні в майбутніх вчителів механізмів становлення й розвитку мотиваційно-ціннісних смислових аспектів власної діяльності через рефлексію й самопізнання.

Важливим чинником розвитку педагогічної свідомості американські психологи (і ми поділяємо цю думку) вважають здатність приймати гнучкі й адекватні ситуації професійні рішення. У США, наприклад, широко розгорнута програма Немзера – Хефнера „Учитель-професіонал, який приймає рішення”. Згідно з цією програмою критерієм розвитку професійної компетентності визначено уміння приймати гнучкі рішення, що, як вважають автори, пов’язано з ядром педагогічної свідомості. У вітчизняній психології цей аспект також набуває значущості, про що свідчить дослідження В.Чернобровкіна стосовно психологічних механізмів прийняття педагогічних рішень [4].

У останні роки в США також спостерігається поширення досліджень щодо сутності й структури свідомості, що ґрунтуються на культурно-історичній методології Л. Виготського, яка наголошує на важливості інтерпсихічного рівня функціонування індивідуальної свідомості. Звернення до концепції Л. Виготського, на нашу думку, дозволяє активно використовувати сукупність підходів – інтеракційного, психодинамічного й

феноменологічного для дослідження складного феномену професійно-педагогічної свідомості.

Філософські аспекти розуміння сутності базового поняття „свідомість”, особливо з урахуванням сучасних досліджень онтологічних питань і проблеми генезису феномену, спроб дати логічне визначення поняттю свідомості, переконують у думці, що невизначеність у сучасній науці чітко встановлених фактів щодо „першопоштовху”, який сприяв виникненню якісно нового феномену – свідомості, не дозволяє повною мірою пояснити механізми творення свідомості, вибору пріоритетів (біологічні чи соціальні?), оскільки в акті свідомості задіяне безліч різнорідних процесів, які надзвичайно складно звести до певної елементарної одиниці.

У дослідженні Пенчук І.Л. узагальнено погляди науковців на сутність поняття „національна свідомість”; питання проаналізовано у такому напрямку: „етнічна самосвідомість” – „етнос” – „ідея” – „ідеологія” – „національна самосвідомість” – „народ” – „національна свідомість” – „нація”, що дало змогу сформулювати дефініцію поняття „національна свідомість”.

Аналіз національної свідомості як процесу дозволив зробити висновок, що національна свідомість розвинулася із етносу, який самоусвідомився. Зроблено висновок, що шляхи об’єктивації національної свідомості є внутрішні та зовнішні.

Внутрішні: самопізнання своєї сутності, самооцінка своїх можливостей, самовизначення себе в соціумі, самоактуалізація на індивідуальному та груповому рівнях. *Зовнішні:* утвердження у масовій свідомості думки про безумовну реальність і перспективність побудови незалежної держави як єдино можливої форми задоволення життєвих потреб кожного. Визначено два етапи цього явища.

Перший етап: етнічна самоідентифікація людини, розвиток національної „Я-концепції” як подолання спотвореної уніфікацією людської індивідуальності. На цьому етапі необхідно стимулювати усвідомлення людиною свого минулого, сьогодення і очікувань, пов’язаних з майбуттям; необхідно відродити пам’ять народу, національну свідомість всіх етносів, які живуть в Україні.

Другий етап: процес самовизначення людини в системі „Я – нація – держава – людство” через розбудову національної школи, культури [3, с. 231].

Формування національної свідомості і самосвідомості може здійснюватися за умови, якщо особистість має можливість отримувати об’єктивну інформацію про свою націю, своє історичне минуле, про інші нації, в оточенні яких вона розвивалася. За визначенням, яке наведене в Малій енциклопедії етнодержавознавства „національна свідомість – різновид свідомості соціальної спільноти, що ґрунтується на уявленнях про соціальні вартості, норми, визначальні для віднесення особистості до тієї чи іншої нації, тобто до спільноти національної. Національна свідомість має всі властивості й закономірності свідомості групової і передусім виражає ознаки розрізнення „ми” та „не ми”; вона є засобом і водночас виявом національної інтеграції...” [2, с. 104].

Ознакою становлення особистості учня початкової школи є формування самосвідомості – усвідомлення особистістю сутнісного „Я” через власні ставлення до зовнішнього світу. Ціннісне ставлення до Батьківщини (національний рівень) проявляється через патріотизм, національну гордість і гідність, а також розуміння особистістю своєї приналежності до держави та етнічної ідентифікації, повагу до державних атрибутів, дотримання основних конституційних прав і свобод, утвердження етнокультурних традицій свого народу, – тобто сформованість у яскраве вираження національних цінностей у власній життєдіяльності особистості загалом, через достатній рівень її національної самосвідомості.

Механізм формування національної свідомості учнів початкової школи можна пояснити на прикладі виховного проекту „Моя країна – Україна”. В рамках проекту для осмислення ціннісних ставлень, що переростали у ціннісну орієнтацію були проведені виховні години з національно – патріотичного виховання „Дивись не забудь: людиною будь”, „Друг – це друге Я”, „Як би ми були козацького роду”, „Рідний край – це рідні люди”, „Вірю в соборну Україну”, „Моя мова веселкова”, „Я візьму той рушник, простелю, наче долю...” та ін.

З метою формування у учня ціннісного ставлення до себе як українця, переконання у необхідності захисту національних цінностей на родинних святах „Бабцю рідненька, ти все на світі знаєш”, „Мій рід – моя родина”, „Шануй батька й матір своїх” учні пригадували випадки щодо відстоювання національної гідності з відомих історичних подій та переносили навчально – виховну ситуацію у власне життя.

Отже, рівень сформованості національної свідомості в особистості учня початкової школи можна визначити завдяки з’ясуванню обсягу його уявлень і понять про національні цінності, через усвідомлення їх сутності, вміння правильно оперувати ними, аналізувати їх прояви у життєвих ситуаціях.

Усвідомлення особистістю свого „Я” через власні ставлення до зовнішнього світу є формування самосвідомості особистості учня. Національна свідомість є системою позитивних особистісно і суспільно значущих утворень, яка зумовлює становлення духовної спільності етнічних суб’єктів. Тому основними компонентами сформованості національної свідомості в особистості учня початкової школи є ціннісні ставлення до самого себе, до інших, Батьківщини і людства, які проявляються на рівні інтелекту, емоцій, поведінки.

Список використаної літератури

1. Днепров С. А. Педагогическое сознание: теория и технологии формирования у будущих учителей : моногр. / С. А. Днепров. – Екатеринбург : Уникум, 1998. – 298 с. **2. Мала енциклопедія етнодержавознавства** / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Рекол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с. **3. Пенчук І.** Україномовне інформаційне середовище як

фактор формування національної свідомості. // Поліграфія і видавнича справа : Наук.-техн. зб. / Ред. С.М.Гулько. – Львів : 2002. – С. 230 – 234.

4. Чернобровкін В. М. Психологія прийняття педагогічних рішень : моногр. / Володимир Чернобровкін. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 416 с.

Лопухіна Т. В. Шляхи виховання національної свідомості учнів початкової школи

У статті з'ясовано основні теоретичні положення проблеми формування національної свідомості, на які необхідно спиратися у роботі з дітьми початкової школи.

Ключові слова: свідомість, педагогічна свідомість, національна свідомість.

Лопухина Т. В. Пути воспитания национального сознания учеников начальной школы

В статье раскрыты основные теоретические положения проблемы формирования национального сознания, на которые необходимо опираться в работе с детьми начальной школы.

Ключевые слова: сознание, педагогическое сознание, национальное сознание.

Lopukhina T. V. Ways of Education of National Consciousness of Primary School Pupils

Article rozkryty the basic theoretical problems of formation of national consciousness, to be based in the work with children in elementary school.

Key words: consciousness, consciousness, teaching the national consciousness.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Саприкіна О. В.

УДК 372.881.116.12

Н. В. Мордовцева

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ
МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА**

Учителі початкових класів на сучасному етапі велику увагу приділяють особистісному вихованню молодших школярів, головна мета якого полягає у формуванні мовної особистості, що характеризується національно свідомим ставленням до мови, глибоким знанням її, розвиненим мовленням, а отже, і мисленням, інтелектом, емоційною сферою, естетичним